

Michał Lewoc

**DIAGNOZA SKALI ZJAWISKA
PRZEMOCY W RODZINIE W POLSCE**

Przemoc w rodzinie, w dzisiejszym rozumieniu, jest zjawiskiem społecznym towarzyszącym ludzkości od początku istnienia instytucji rodziny. Na przestrzeni wieków różna była akceptowalność tego zjawiska, natomiast nie ma wątpliwości, że przemoc występowała w usankcjonowanych społecznie związkach i dotyczyła zwykle osoby najsłabsze, tj. dzieci, kobiety, a także osoby starsze bądź niedołężne. Wykształcony przez lata patriarchalny model rodziny sprawiał, że zwykle osobami stosującymi przemoc byli mężczyźni. Od nich zresztą społecznie oczekiwano tzw. silnej ręki, stanowczości, podejmowania tzw. męskich decyzji, odpowiedzialności za rodzinę, zarabiania na jej utrzymanie, etc. Ukształtowana w ten sposób pozycja tzw. głowy rodziny, wymagała utrzymywania w domu porządku, dyscypliny i karania pozostałych członków za jej naruszanie bądź sprzeciwianie się decyzjom osoby odpowiedzialnej za byt rodziny.

Zmiana społecznego podejścia do oceny stosowania przemocy w rodzinie zaczęła się wraz z rozwojem praw człowieka, w tym w szczególności praw dzieci i kobiet. Coraz częściej wskazywano, że przemoc wobec osób najbliższych jest niedopuszczalna i winna podlegać karze. Na przestrzeni XX wieku, a w szczególności w drugiej połowie, rozpoczęto liczne badania naukowe, ukazujące skalę i konsekwencje społeczne oraz indywidualne stosowania przemocy wobec osób najbliższych¹. Wprowadzono wkrótce liczne uregulowania prawne, w tym międzynarodowe, mające na celu zapobieganie temu zjawisku na całym świecie. Jednocześnie pogłębiano badania naukowe nad zaobserwowanymi prawidłowościami w zachowaniach przemocowych i reakcji ofiar tego typu przemocy, a także nad skalą samego zjawiska.

Skala przemocy w rodzinie, jako zjawiska zachodzącego w środowisku zamkniętym, jest niezwykle trudna do oszacowania. Składa się na to wiele przyczyn, poczynając od braku udziału osób trzecich, oporu ofiar przed wyjawieniem sytuacji na zewnątrz ze względu na uwarunkowania społeczne, obawę przed rozpadem związku, przed zachowaniem sprawy, etc.²

¹ L.E. Walker, *The battered woman*, Raper and Row, New York 1979.

² Na zaniżone dane statystyczne policji i służb społecznych w USA wskazuje także S. D. Herzberger, *Violence within the family, Social psychological perspectives*, Colorado 1996, s. 5.

Ważne jest także od przyjętej terminologii i definicji przemocy w rodzinie, albowiem w zależności od tego jak będziemy oceniać poszczególne zachowania, czy uznamy je za przemoc, czy też nie, rozpiętość odsetka zjawiska będzie znaczna. W szczególności mam na myśli problematyczne z tego punktu widzenia zachowania mające cechy psychicznego wpływu na osobę najbliższą. Niekiedy granica pomiędzy perswazją i próbą skłonienia innej osoby do zachowania, na które nie ma ochoty, a manipulacją lub narzuceniem swojej woli, może być bardzo cienka. Nadto, zachowania przemocowe obu stron, bez elementu przewagi jednej z nich, a zatem klasyczny konflikt, także może budzić wątpliwości pod kątem zakwalifikowania do przemocy w rodzinie. Podobnie, zachowania mające cechy przemocy ekonomicznej mogą być rozmaicie oceniane. Dodatkowo, bardzo wiele zależy od definicji osoby najbliższej, tj. kręgu osób, wobec których stosowanie przemocy można zakwalifikować jako przemoc w rodzinie, a wobec jakich po prostu przemoc.

W warunkach polskich, ustawodawca, wprowadzając ustawę z dnia 29 lipca 2005 roku o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz.U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.), zadbał o to, aby umieścić już na wstępie legalną definicję przeciwdziałania przemocy w rodzinie, która będzie stanowiła podstawę dalszych rozważań i odniesień.

Zgodnie zatem z art. 2 pkt 2 ww. ustawy, poprzez przemoc w rodzinie należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1 (osoby najbliższe w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego, a także inne osoby wspólnie zamieszkujące lub gospodarujące), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Biorąc pod uwagę powyższe trudności, badając skalę przemocy należy z jednej strony oprzeć się na twardych danych statystycznych, których działające w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie służby gromadzą coraz więcej, a z drugiej szacować jej wymiar poprzez badania naukowe oraz badania opinii publicznej.

Dane statystyczne dotyczące interwencji właściwych służb w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie wykazywane są najczęściej w rocznych sprawozdaniach statystycznych, a przede wszystkim w sprawozdaniu z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie³.

Badania opinii publicznej w Polsce, w zakresie przemocy w rodzinie, zlecane są raz do roku w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, a każde z nich, począwszy od 2007 roku dotyczyło innej sfery tego obszaru⁴.

³ Wszystkie sprawozdania za lata 2006-2013 są dostępne na stronach internetowych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/sprawozdania-z-realizacji-krajowego-programu-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/> oraz na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/krajowy-program-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie-/>

⁴ Raporty z badań zleczonych w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

Dane statystyczne dotyczące interwencji poszczególnych służb

Służbą, która najczęściej pozyskuje informacje o występowaniu przemocy w rodzinie jest Policja. Zwykle są to powiadomienia telefoniczne, od samych pokrzywdzonych, z uwagi na zaistnienie konkretnego, zwykle kolejnego, zdarzenia o charakterze przemocy.

Policja już od wielu lat prowadzi dane statystyczne dotyczące interwencji w rodzinach, z uwagi na stosowanie tam przemocy. Należy tu wskazać na pierwsze zarządzenie nr 25/98 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 r. *w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej przez policjantów wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty”* (Dz. Urz. KGP Nr 7, poz. 37, Nr 12, poz. 78), wprowadzające do obrotu prawnego nazwę „procedury „Niebieskie Karty”, która w zmodyfikowanej wielokrotnie formie funkcjonuje do dzisiaj.

Zarządzenie to było zastępowane przez dwa kolejne zarządzenia Komendanta Głównego Policji, tj. zarządzenie nr 21 z dnia 31 grudnia 2002 r. *w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty”* (Dz. Urz. KGP Nr 14, poz. 111) oraz zarządzenie nr 162 z dnia 18 lutego 2008 roku *w sprawie metod i form wykonywania przez Policję zadań w związku z przemocą w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty”* (Dz. Urz. KGP Nr 4, poz. 30). W dniu 7 grudnia 2011 roku Komendant Główny Policji wydał zarządzenie nr 1313 uchylające zarządzenie nr 162 *w sprawie metod i form wykonywania przez Policję zadań w związku z przemocą w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty”*.

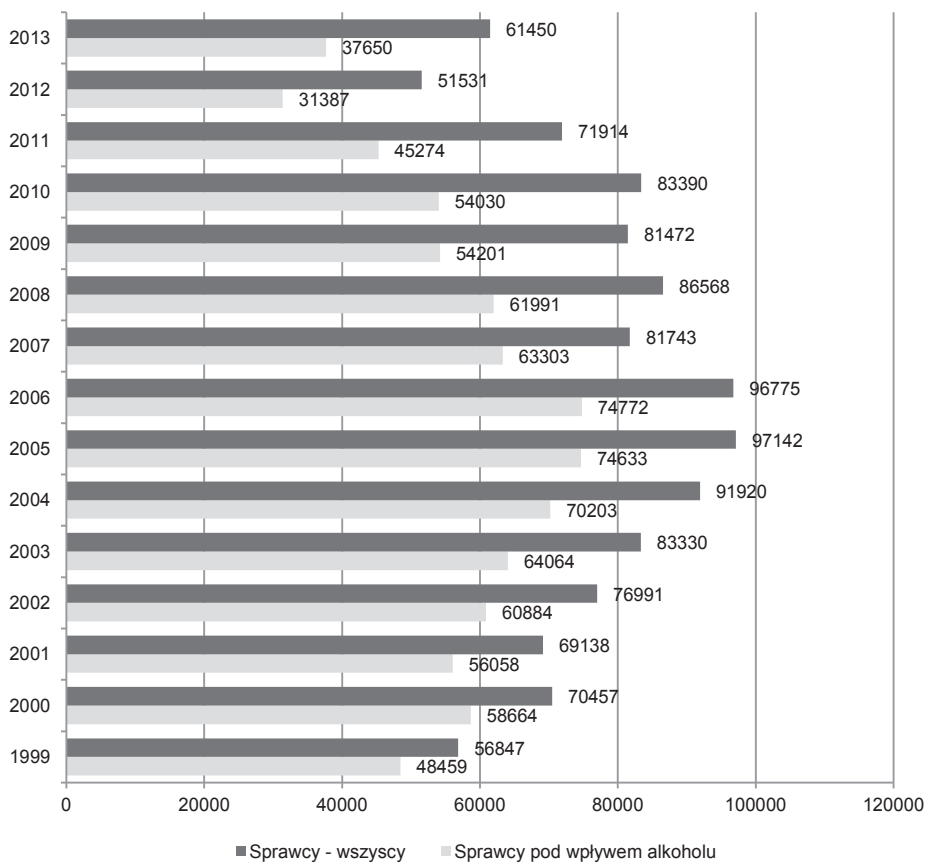
W chwili obecnej procedurę „Niebieskie Karty” regulują przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku *w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”* (Dz.U. Nr 209, poz. 1245), zaś sposób postępowania funkcjonariuszy Policji w ramach tej procedury regulują zapisy wytycznych nr 2 Komendanta Głównego Policji z dnia 7 grudnia 2011 roku *w sprawie sposobu postępowania policjantów podczas realizacji procedury „Niebieskie Karty”* (Dz. Urz. KGP Nr 10, poz. 77).

Zmodyfikowana procedura „Niebieskie Karty” przewiduje ścisłą współpracę służb realizujących zadania dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Jej celem jest zapobiegnięcie dalszemu stosowaniu przemocy w rodzinie oraz zrealizowanie indywidualnego planu pomocy.

Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

W tym miejscu należy wskazać, że dane gromadzone w statystykach policyjnych dotyczące liczby sprawców przemocy w rodzinie w 2012 roku pokrywają się z liczbą sporządzonych przez funkcjonariuszy Policji formularzy „Niebieska Karta – A” – wszczynających procedurę. Wobec braku danych za poprzednie lata w zakresie liczby „Niebieskich Kart” (z uwagi na odmienny system statystyczny, związany z ówczesnymi podstawami prawnymi ich gromadzenia), wolno się posłużyć w tym miejscu liczbą sprawców, wobec których podjęto stosowne działania. Dodać trzeba, że zwykle w rodzinie sprawcą przemocy jest tylko jedna osoba, a pokrzywdzonych osób może być jedna lub więcej. Wskazują na to poniższe dane policyjne.

Wykres 1. Liczba sprawców przemocy w rodzinie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pochodzących ze strony internetowej:
www.statystyka.policja.pl.

W 2013 roku liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” wyniosła 61.047, podczas gdy liczba osób podejrzewanych o stosowanie przemocy

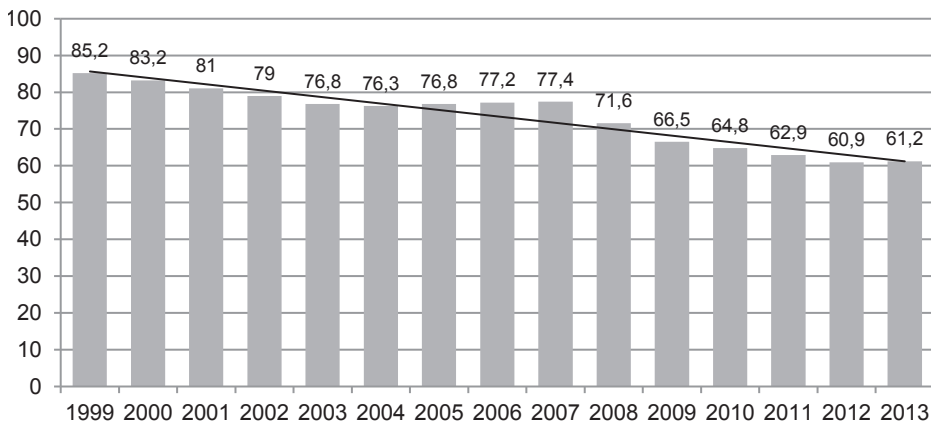
wobec najbliższych wyniosła 61.450. Podkreślić należy, że ze wskazywanych powyżej 61.047 przypadków wypełnienia „Niebieskiej Karty”, 50.934 dotyczyły wszczęcia procedury, a 10.113 wypełniono z uwagi na powtarzające się akty przemocy, pomimo uprzednio wszczętej procedury⁵.

W poprzednich latach należy wskazać na następujące liczby sprawców przemocy w rodzinie, odnotowanych w dokumentacji policyjnej: 1999 – 56.847, 2000 – 70.457, 2001 – 69.138, 2002 – 76.991, 2003 – 83.330, 2004 – 91.920, 2005 – 97.142, 2006 – 96.775, 2007 – 81.743, 2008 – 86.568, 2009 – 81.472, 2010 – 83.390, 2011 – 71.914, 2012 – 51.531⁶.

Wykres 1 ukazuje także znaną prawidłowość współwystępowania problemu alkoholowego z zachowaniami przemocowymi⁷. Z ww. danych wynika, że odsetek sprawców pod wpływem alkoholu w stosunku do wszystkich sprawców przemocy zmienia się z roku na rok, i tak: w 1999 roku stanowił – 85,2%, w 2000 – 83,2%, 2001 – 81%, 2002 – 79%, 2003 – 76,8%, 2004 – 76,3%, 2005 – 76,8%, 2006 – 77,2%, 2007 – 77,4%, 2008 – 71,6%, 2009 – 66,5%, 2010 – 64,8%, 2011 – 62,9%, 2012 – 60,9%, zaś w 2013 roku stanowił 61,2%⁸.

Dane te jednoznacznie wskazują na zmniejszający się odsetek sprawców przemocy w rodzinie stosujących przemoc pod wpływem alkoholu.

Wykres 2. Odsetek sprawców przemocy w rodzinie pod wpływem alkoholu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pochodzących ze strony internetowej: www.statystyka.policja.pl.

Przy tej okazji warto także zwrócić uwagę na dane dotyczące liczby interwencji domowych, a w tym dotyczących przemocy w rodzinie, gromadzone

⁵ Dane pochodzą ze strony internetowej: www.statystyka.policja.pl.

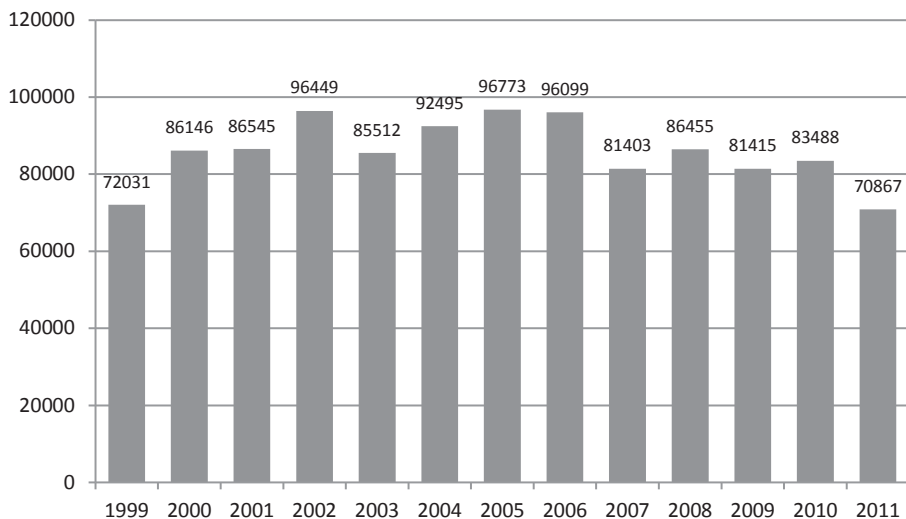
⁶ *Ibidem*.

⁷ B. Holyst, *Kryminologia*, Warszawa 2009, s. 676, zob. także B. Holyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2006, s. 801-802.

⁸ Dane pochodzą ze strony internetowej: www.statystyka.policja.pl.

przez Policję do roku 2011. Informacje te częściowo pokrywają się ze wskazaną na powyższym wykresie liczbą sprawców przemocy w rodzinie.

Wykres 3. Liczba przeprowadzonych interwencji Policji dotyczących przemocy w rodzinie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pochodzących ze strony internetowej: www.statystyka.policja.pl.

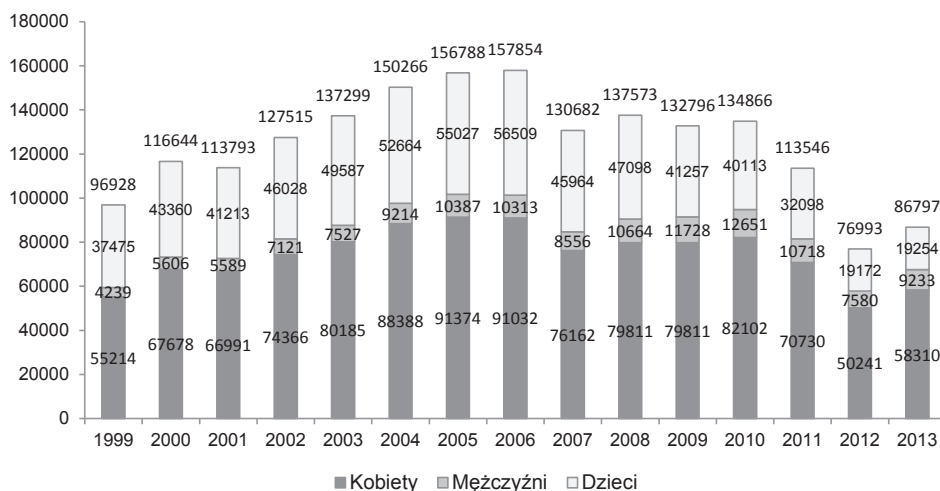
Niezwykle ważne są także dane policyjne dotyczące liczby i płci osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie. Pozwala to na zbadanie zarówno liczby, jak i odsetka osób pokrzywdzonych, przez pryzmat płci i wieku.

Przedstawione dane pokazują liczby osób pokrzywdzonych w poszczególnych latach, co daje pewien obraz skali przemocy w rodzinie w Polsce. O ile bowiem dane dotyczące interwencji, czy też liczby wypełnionych „Niebieskich Kart” dotyczą całych rodzin, to liczby pokrzywdzonych ukazują osoby rzeczywiście dotknięte tego rodzaju przemocą.

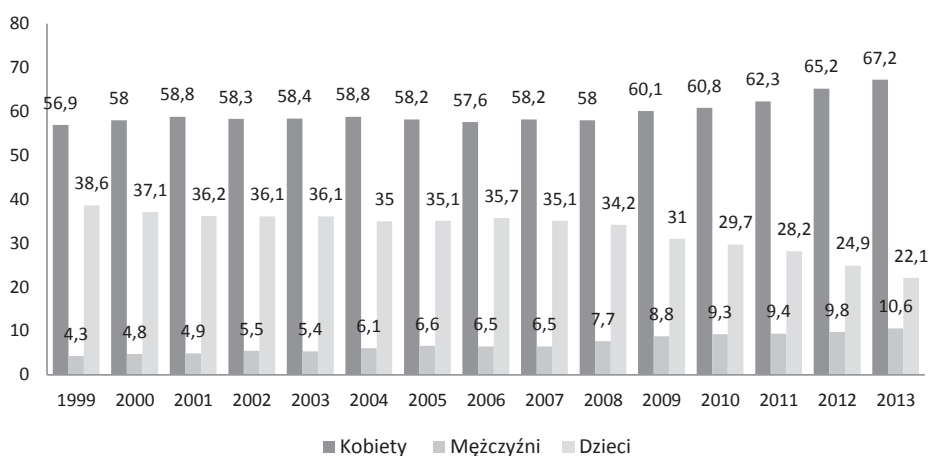
Z punktu widzenia badawczego, cenne jest także zwrócenie uwagi na zmieniający się odsetek poszczególnych grup pokrzywdzonych, z punktu widzenia płci i wieku. Dotychczasowe dane statystyczne gromadzone przez Policję, nie ujmowały płci dzieci. Przygotowywane w resorcie sprawiedliwości formularze statystyczne dotyczące orzecznictwa sądów powszechnych na 2014 rok (obecnie są już wypełniane w sądach), obejmują także płeć dzieci – pokrzywdzonych poszczególnymi rodzajami przestępstw⁹.

⁹ Zob. wzór formularza statystycznego: MS-stat-Wydział Statystyki Sądy Rejonowe MS-S6 sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej za rok 2014 oraz MS-stat-Wydział Statystyki Sądy Okręgowe MS-S6 sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej za rok 2014.

Wykres 4. Liczba i płeć osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie

Wykres 5. Odsetek poszczególnych grup pokrzywdzonych przemocą w rodzinie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pochodzących ze strony internetowej: www.statystyka.policja.pl.

Obserwując trendy wynikające z powyższego wykresu należy wskazać, że od 2006 roku, tj. od wejścia w życie ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, a następnie noweli do tej ustawy z 2010 roku¹⁰, wprowadzającej w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym¹¹ zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci, systematycznie spada liczba dzieci, jako osób pokrzywdzonych przemocą w ro-

¹⁰ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o *zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

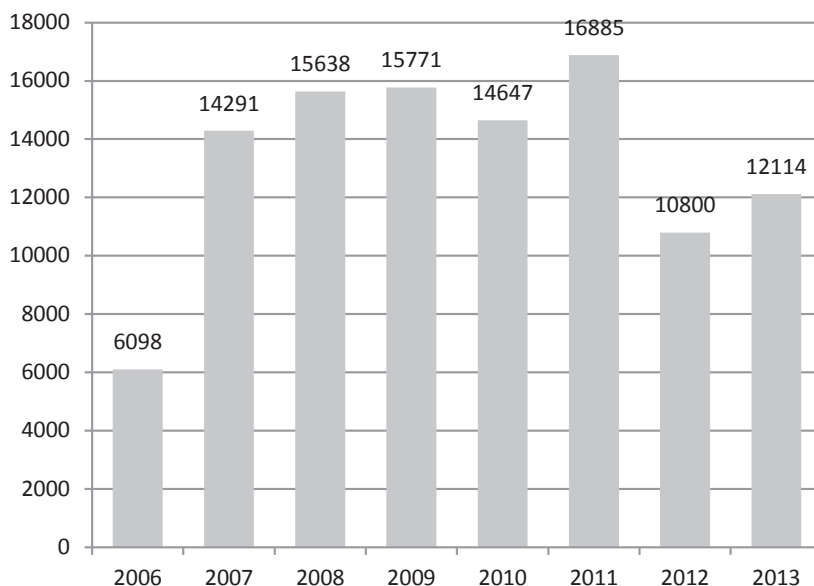
¹¹ Ustawy z dnia 25 lutego 1964 roku *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz.U. z 2012 r., poz. 788, z późn. zm.).

dzinie, zaś wzrasta odsetek kobiet oraz mężczyzn, jako osób pokrzywdzonych tego rodzaju zjawiskiem.

W roku 2013 osobami pokrzywdzonymi przemocą w rodzinie najczęściej były kobiety (67,2%), następnie dzieci (22,1%), a najrzadziej mężczyźni (10,6%). Należy jednak zauważyć, że odsetek mężczyzn, jako osób pokrzywdzonych, systematycznie wzrasta z roku na rok i ta tendencja wydaje się być trwała.

W pionie jednostek organizacyjnych pomocy społecznej pracownicy socjalni także wypełniali rodzaj formularza, pt. „Niebieska Karta”, w razie gdy w danej rodzinie doszło do stosowania przemocy. Podstawę prawną takiego działania wprowadziła ustawa z dnia 12 marca 2004 roku *o pomocy społecznej* (Dz.U. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.), która w ust. 7 pkt 7 wprowadziła przesłankę przemocy w rodzinie, jako podstawę do udzielania osobom i rodzinom pomocy społecznej. Wydane na podstawie art. 107 ust. 6 ww. ustawy rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 kwietnia 2005 roku *w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego*, w załączniku nr 2 wprowadzało kwestionariusz rodzinnego wywiadu środowiskowego, do którego załącznikiem był formularz pt. „Pomoc społeczna – Niebieska Karta dotycząca przemocy w rodzinie”. Wypełniane formularze stały się podstawą gromadzenia danych statystycznych od 2006 roku.

Wykres 6. Liczba wypełnionych formularzy „Niebieskich Kart” przez pracowników socjalnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

Pracownicy socjalni wypełnili w poszczególnych latach następującą liczbę ww. formularzy „Niebieskich Kart”: 2006 – 6.098, 2007 – 14.291, 2008 – 15.638, 2009 – 15.771, 2010 – 14.647, 2011 – 16.885, 2012 – 10.800, 2013 – 12.114¹².

Podsumowując powyższe dane statystyczne należy wskazać kilka prawidłowości oraz kilka kwestii mających znaczenie przy ich ocenie.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na fakt, że dane za 2012 rok, w przypadku obu ww. służb znacząco zmalały. Jest to m.in. skutek wejścia w życie omawianego wyżej rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku *w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*, które obowiązek realizacji, w tym wszczynania procedury „Niebieskie Karty”, poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A”, nałożyło także na inne służby, aniżeli Policja oraz pracownicy socjalni.

Dane statystyczne wynikające ze Sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku wskazują, że łącznie wszystkich „Niebieskich Kart” wypełnionych w 2013 roku było 73.119 (2012 – 63.820), w tym przez przedstawicieli:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej – 12.114 (2012 – 10.800),
- Policji – 57.902 (2012 – 50.236),
- Gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych – 812 (2012 – 820),
- Oświaty – 1.671 (2012 – 1.473),
- Ochrony zdrowia – 619 (2012 – 491)¹³.

W zakresie osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie bardzo interesujące są dane dotyczące sporządzonych „Niebieskich Kart – C” przez przedstawicieli poszczególnych podmiotów wszczynających procedurę. Zgodnie z § 8 ust. 3 ww. rozporządzenia Rady Ministrów *w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*, na posiedzeniu członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności zaproszonej osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny i wypełniają formularz „Niebieska Karta – C”.

W 2013 roku kart tych było wypełnionych 52.221, co oznacza, że taka była minimalna liczba osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, objętych procedurą „Niebieskie Karty”. Podkreśliłem słowo: „minimalna”, albowiem mo-

¹² Dane pochodzą ze sprawozdań z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2006-2012 – z danych szczegółowych, gromadzonych przez Departament Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

¹³ Dane pochodzą ze Sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku i są gromadzone z informacji udzielonych przez zespoły interdyscyplinarne. Stąd także różnica w podawanej przez zespoły liczbie formularzy „Niebieska Karta” sporządzanych przez Policję – 57.902, zaś z danych statystycznych Komendy Głównej Policji wynika, że formularzy takich wypełniono 61.047. Różnica ta może wynikać stąd, że wpływający z Policji formularz mógł zostać pominięty, z uwagi na fakt, że nie wszczynął procedury, albowiem ta została już wszczęta na skutek formularza wypełnionego przez pracownika socjalnego.

gło się zdarzyć, że wobec małych dzieci, które także były dotknięte przemocą w rodzinie, nie wypełniano osobno „Niebieskiej Karty – A”, zaś zostały objęte pomocą w indywidualnym planie pomocy, sporządzonym w „Niebieskiej Karcie – C”, dla ich matki/ojca. Jednym słowem jedna „Niebieska Karta – C” może dotyczyć jednej bądź większej liczby osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie (rodzica i dzieci).

W zakresie sprawców przemocy w rodzinie zespoły interdyscyplinarne lub grupy robocze sporządziły w 2013 roku 39.767 „Niebieskich Kart D”, które wypełnia się, zgodnie z § 8 ust. 6 ww. rozporządzenia, w obecności osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

W 2013 roku zespoły interdyscyplinarne lub grupy robocze zakończyły łącznie 46.932 procedury „Niebieskie Karty”, w tym w 34.809 przypadkach na skutek zakończenia ustania przemocy w rodzinie lub zrealizowania indywidualnego planu pomocy i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie, zaś w 12.123 przypadkach, na skutek rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań (np. konflikt, brak stwierdzenia przemocy w rodzinie).

Przy ocenie skali zjawiska należy wskazać na niezwykle interesujące informacje w danych statystycznych Policji, a mianowicie, że w 2013 roku z 61.047 wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”, aż 10.113 (16,5%) zostało wypełnionych powtórnie wobec kolejnych aktów przemocy w tej samej rodzinie, w czasie trwania uprzednio wszczętej procedury. Należy zatem mieć także i ten fakt na uwadze, dokonując oceny skali zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce.

Wydaje się, że wobec nawiązania ścisłej współpracy z pozostałymi podmiotami, w ramach zespołów interdyscyplinarnych oraz grup roboczych, mniej jest przypadków „dublowania” działań w postaci wypisywania formularza „Niebieska Karta – A” przez przedstawicieli różnych służb, co może wpływać na ogólną liczbę wypisanych formularzy.

Wskazana uprzednio liczba 61.047 wypełnionych przez Policję formularzy „Niebieska Karta” koreluje z danymi statystycznymi pochodzącymi z Prokuratury Generalnej, dotyczącymi przestępstw związanych z przemocą w rodzinie¹⁴. Wynika z nich, że w 2013 roku w prokuraturze odnotowano wpływ 58.088 tego typu spraw, w których występowało w sumie 75.852 pokrzywdzonych, w tym: 50.048 kobiet, 13.834 mężczyzn oraz 11.970 dzieci. Należy w tym miejscu dodać, że tylko nieznaczny odsetek tego typu spraw kończy się poprzez sporządzenie aktu oskarżenia do sądu.

W 2013 roku ze wspomnianych 58.088 spraw odmówiono bowiem wszczęcia postępowania w 19.496 sprawach (33,6%), w pozostałych 18.370 sprawach umorzono postępowanie (31,6%). Łączny odsetek wszystkich spraw dotyczących

¹⁴ Dane pochodzą z Prokuratury Generalnej i zostały sporządzone na użytek sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2013 rok. Dane te zawierają informacje dotyczące czynów, wypełniających znamiona art. 156, art. 157 § 1 oraz § 4, art. 189, art. 190, art. 190a § 1-3, art. 191, art. 191a, art. 197 § 1 i 2, art. 198, art. 199, art. 200 § 1 i 2, art. 201, art. 202 § 1-4b, art. 203, art. 207 § 1-3, art. 208 i innych na szkodę osoby najbliższej.

przemocy w rodzinie, które nie zakończyły się wniesieniem aktu oskarżenia z ww. przyczyn to aż 65,2%. Liczba aktów oskarżenia, skierowanych do sądów wyniosła 15.564, zaś z art. 207 § 1 k.k. (przestępstwo znęcania się) – 12.062. Należy mieć zatem ten fakt na uwadze przy ocenie skali zjawiska przemocy w rodzinie, choć należy także dodać, że rzeczywistą przyczyną części umorzonych spraw jest fakt wycofywania się pokrzywdzonych z dotychczasowego stanowiska i odmowa składania zeznań w sprawie, co skutkowało brakiem wystarczającego materiału dowodowego w sprawie, niezbędnego do sporządzenia i obronienia w sądzie aktu oskarżenia.

Wyższe, aniżeli w 2012 roku, wskaźniki liczbowe w zakresie wszczynanych procedur „Niebieskie Karty” zarówno w Policji, jak i w jednostkach pomocy społecznej w 2013 roku, nie przelamują utrzymującego się trendu spadkowego w zakresie diagnozowanych przypadków przemocy w rodzinie, obserwowanego także w danych sądowych w zakresie znęcania się nad osobami najbliższymi.

W 2013 roku w sądach rejonowych w Polsce nieprawomocnie osądzono z art. 207 § 1 k.k. ogółem 14.132 osób¹⁵ (w 2012 roku – 15.245, 2011 – 16.077, 2010 – 16.239, 2009 – 17.413), z tego:

- 11.890 osób skazano (w 2012 roku – 12.877, 2011 – 13.588, 2010 – 13.569, 2009 – 14.506);
- 403 osób uniewinniono (2012 – 460, 2011 – 444, 2010 – 432, 2009 – 501);
- 1.198 warunkowo umorzono postępowanie (2012 – 1.161, 2011 – 1.241, 2010 – 1.304, 2009 – 1.365);
- 634 umorzono postępowanie (2012 – 747, 2011 – 799, 2010 – 927, 2009 – 1.034);
- 712 tymczasowo aresztowano (2012 – 795, 2011 – 736, 2010 – 816, 2009 – 926).

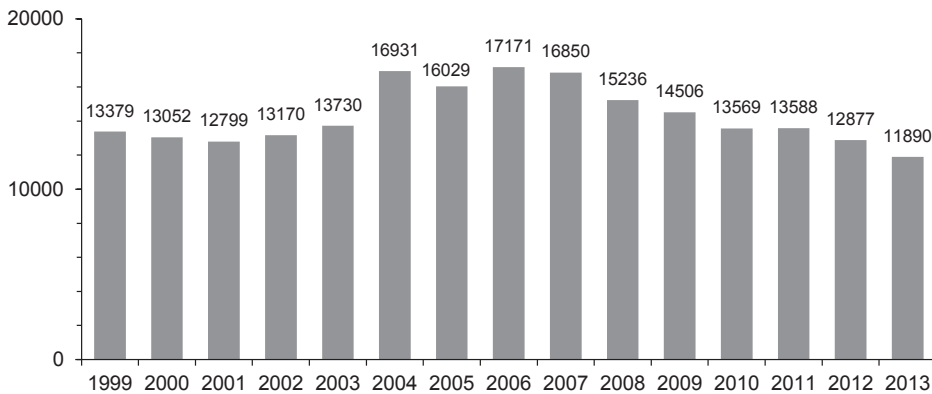
W 2013 roku w sądach rejonowych w Polsce nieprawomocnie skazano z art. 207 § 1 k.k. ogółem: 11.890 osób¹⁶, z tego wymierzono:

- 165 kar grzywny (samoistnych) (2012 – 165, 2011 – 167, 2010 – 193, 2009 – 229);
- 473 kar ograniczenia wolności (2012 – 574, 2011 – 615, 2010 – 712, 2009 – 637);
- 11.250 kar pozbawienia wolności (2012 – 12.128, 2011 – 12.806, 2010 – 12.664, 2009 – 13.640), z tego:
 - 1.520 bezwzględnych (2012 – 1.674, 2011 – 1.718);
 - 9.730 z warunkowym zawieszeniem wykonania (2012 – 10.454, 2011 – 11.088).

¹⁵ Dane ze sprawozdań: MS-stat-Wydział Statystyki Sądy Rejonowe MS-S6 sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej za rok 2013 oraz MS-stat-Wydział Statystyki Sądy Okręgowe MS-S6 sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej za rok 2013 bez uwzględnienia danych dotyczących kar dożywotniego pozbawienia wolności, z uwagi na ich śladową ilość.

¹⁶ *Ibidem*.

Wykres 7. Skazani w sądach rejonowych za przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. w latach 1999-2013

Z powyższych danych jednoznacznie wynika, że od ośmiu lat liczba osób oskarżonych, jak i skazanych za czyn z art. 207 § 1 k.k. wyraźnie maleje. W 2013 roku zanotowano najniższą liczbę skazanych od kilkunastu lat i to pomimo wzrostu świadomości społecznej na skutek licznych kampanii uświadamiających. Systematyczne zmniejszanie się liczby osób skazanych, przy pełnej świadomości faktu, że jest to jedynie nieznaczna część osób stosujących przemoc w rodzinie w Polsce, może wskazywać na zmniejszanie się zjawiska przemocy wobec osób najbliższych. Koreluje to ze spadającą liczbą wszczynanych procedur „Niebieskie Karty”, a także z ogólnym spadkiem przestępczości w naszym kraju.

Wśród pokrzywdzonych przestępstwem z art. 207 § 1 k.k. w 2013 roku było w sumie 19.833 osób, w tym:

- 3.860 małoletnich (w 2012 – 3.875, 2011 – 4.407, 2010 – 3.003, 2009 – 3.526),
- 13.220 kobiet (w 2012 – 14.127, 2011 – 14.517, 2010 – 11.828, 2009 – 12.597),
- 2.753 mężczyzn (w 2012 – 2.810, 2011 – 2.012).

Na koniec należy także podnieść zasadniczy element, bez wątpienia wpływający na próbę oceny skali zjawiska przemocy w rodzinie, a mianowicie tzw. „ciemną liczbę” zdarzeń nieodnotowanych przez Policję, ani też żadną ze służb, z przyczyn, o których mowa była powyżej¹⁷. W związku z licznymi czynnikami hamującymi pokrzywdzonych przed ujawnianiem tego typu zdarzeń (strach ofiary przed sprawcą, wstyd przed rodziną, znajomymi, obawa o los dzieci, obawa o sytuację ekonomiczną rodziny, etc.), skala zjawiska może przekraczać zdarzenia ujawnione nawet kilkakrotnie¹⁸.

¹⁷ B. Holyst, *Kryminologia...*, *op. cit.* s. 96, s. 111-121.

¹⁸ *Ibidem*.

Badania naukowe oraz badania opinii publicznej

Badania naukowe oraz badania opinii publicznej są kolejnym narzędziem umożliwiającym ocenę skali i charakteru zjawiska przemocy w rodzinie. W związku rozpoczęciem funkcjonowania w 2006 roku Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2006-2016 znalazły się fundusze na coroczne badania w tym zakresie. Zgodnie bowiem z zapisami, w ramach działań uprzedzających, a w nich: strategii diagnozujących, Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przewiduje m.in. zebranie informacji na temat rozmiarów zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze Polski, dotyczących skali zjawiska w podziale na kategorie ofiar, a także identyfikacji ofiar oraz sprawców. Celem tych działań jest poszerzenie wiedzy na temat rozmiarów przemocy w rodzinie w Polsce. W budżecie Krajowego Programu na ten cel każdego roku przeznaczonych zostało 150.000 złotych.

W ramach ww. zadania, we wrześniu 2007 roku Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zleciło pracowni TNS OBOP (Ośrodek Badania Opinii Publicznej) badanie dotyczące przemocy w rodzinie. Jego celem było poznanie postaw Polaków wobec problemu przemocy w rodzinie, pośrednich lub bezpośrednich kontaktów z sytuacjami przemocy w rodzinie, okoliczności temu towarzyszących oraz identyfikacji ofiar oraz sprawców, w podziale na różne formy przemocy¹⁹.

Wyniki tychże badań dotyczące skali zjawiska przemocy w rodzinie wskazały, że problem przemocy w rodzinie jest zjawiskiem dostrzeganym w polskim społeczeństwie. Z uzyskanych wypowiedzi dotyczących opinii badanych o powszechności zjawiska wynika, że dotyczy ono średnio około połowy rodzin.

Jednakże, w zakresie badania osobistych doświadczeń, co trzeci Polak (36%) deklarował, że doświadczył kiedykolwiek jakiegokolwiek formy przemocy od członka rodziny. Większość z tych osób było ofiarami przemocy co najwyżej kilkukrotnie i wcześniej niż przed 12 miesiącami. Osób wielokrotnie krzywdzonych przez członków rodziny było 11%.

Najczęściej spotykaną formą przemocy była przemoc psychiczna (31%). Respondenci rzadziej spotykali się z przemocą fizyczną (17%), ekonomiczną (8%) oraz seksualną (3%). Badani zwykle doświadczali tylko jednej formy przemocy (20%).

Kolejne badanie, w 2008 roku dotyczyło zjawiska przemocy wobec dzieci i zostało zleczone ponownie TNS OBOP²⁰. Z badań tych wynikało, że więk-

¹⁹ *Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie.* Wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, październik 2007 r., Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej jednocześnie zleciło TNS OBOP opracowanie badania pt. *Potrzeby szkoleniowe grup zawodowych „pierwszego kontaktu” z przypadkami przemocy w rodzinie.* Oba badania są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.

²⁰ *Badanie dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie wobec dzieci. Opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie wobec dzieci.* Raport z badania TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, lipiec 2008 r. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

szość Polaków nie zgadzało się z negatywnymi stereotypami na temat przemocy wobec dzieci. Ciągłe jednak znaczący był odsetek osób, które przychylnie odnosiły się do karania fizycznego i psychicznego dziecka. Jedna piąta społeczeństwa (24%) aprobowała karanie swojego dziecka tzw. laniem, a 22% badanych było przekonanych, że kłótnie i rękoczynny zdarzają się w każdym domu. Jedna piąta badanych (19%) zgadzała się z opinią, że pogrożki i zastraszanie dziecka w rodzinie to jeszcze nie przemoc, a co dziesiąty (10%) Polak sądził, że rodzice w ogóle nie muszą pytać dziecka o zgodę, jeśli chcą wydać jego pieniądze. Co jedenasty respondent (9%) zgadzał się ze stwierdzeniem, że wykorzystywanie seksualne dzieci w rodzinie nie istnieje.

W 2009 roku Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zleciło Państwowej Akademii Nauk kolejne badania dotyczące przemocy w rodzinie, tym razem wobec osób starszych i niepełnosprawnych²¹.

W opinii znacznej liczby respondentów można było zaobserwować przypadki stosowania przemocy w rodzinie wobec osób starszych; przekonania takie były zjawiskiem dość rozpowszechnionym. Poza własną rodziną obserwowało je kilkadziesiąt procent (mniej niż 50%) badanych.

Wśród form przemocy fizycznej najczęściej wskazywane było izolowanie osób starszych (46,7% respondentów), choć wskazywano także takie formy, jak: szarpanie, popychanie, poszturchywanie (46%) oraz uderzanie, bicie – 43,1% badanych.

Wśród form przemocy ekonomicznej, rozumianej na użytek badań, jako zabieranie i wykorzystywanie ich pieniędzy, zabieranie dóbr materialnych oraz zmuszanie do prac domowych, najczęściej badanych wskazało zabieranie i wykorzystywanie pieniędzy – 51,5%, a najrzadziej zmuszanie do prac domowych – 46,7%.

Wśród form przemocy psychicznej, badani najczęściej wskazywali wytykanie niepełnosprawności fizycznej lub psychicznej – 48,5%, dalej ośmieszanie – 48,3%, a najmniej (43,7%) zmuszenie do różnych rzeczy poprzez stosowanie pogroźek lub szantażu.

Ze stosowaniem przemocy seksualnej wobec osób starszych zetknęło się 22,7% respondentów.

jednocześnie zleciło TNS OBOP opracowanie badania pt. *Badanie dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie wobec dzieci. Opinie kuratorów, policjantów, pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia oraz pedagogów szkolnych o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie wobec dzieci*. Oba badania są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.

²¹ *Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych CZĘŚĆ I – Raport z badania ogólnopolskiego*. Polska Akademia Nauk Instytut Psychologii, Warszawa 2009. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej jednocześnie zleciło PAN opracowanie badania pt. *Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych CZĘŚĆ II – Raport z badania profesjonalistów*. Oba badania są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.

W 2010 roku Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zleciło kolejne badania pracowni TNS OBOP, tym razem dotyczące diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn²².

Wyniki ww. badań wskazują, że wśród ogółu ofiar przemocy w rodzinie 39% stanowią mężczyźni, a 61% – kobiety. Porównując ów wynik z przedstawionymi powyżej policyjnymi danymi statystycznymi, gdzie odsetek mężczyzn, jako osób pokrzywdzonych stanowił niewiele ponad 9%, można wywieść znany wniosek, że mężczyźni wstydzą się zawiadamić organy ścigania o popełnieniu wobec nich czynu z użyciem przemocy lub groźby jej użycia ze strony osoby najbliższej. Potwierdza się także teza o dużym potencjale zwiększającego się trendu odsetka mężczyzn, jako pokrzywdzonych przestępstwem w raportach policyjnych.

W przypadku przemocy fizycznej w rodzinie kobiety stanowią 63% ogółu ofiar, a mężczyźni – 37%. Podobnie jest z ofiarami przemocy psychicznej – 64% z nich stanowią kobiety, a 36% – mężczyźni. Kobiety stanowią największy odsetek ogółu ofiar w przypadku przemocy seksualnej w rodzinie (90%). Wśród ofiar przemocy ekonomicznej jest 70% kobiet i 30% mężczyzn.

W 2011 roku Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zleciło przeprowadzenie badań innej pracowni badawczej, tj. Millward Brown SMG/KRC w zakresie ogólnopolskiej diagnozy dotyczącej osób stosujących przemoc w rodzinie²³.

Z tych badań wynika, że w społeczeństwie dominuje pogląd, że przemoc w rodzinie dotyczy od 20% do 39% rodzin. Tego samego zdania najczęściej są również osoby, które przyznają się do stosowania przemocy we własnych rodzinach.

Na uwagę zasługuje fakt, że przemoc fizyczna jest rzadziej zauważaną formą przemocy w rodzinie niż przemoc psychiczna.

Blisko 69% badanych uważa, że na przestrzeni ostatnich 5 lat przemoc psychiczna w rodzinach zdarza się częściej. Pogląd ten dokładnie pokrywa się z percepcją skali tego zjawiska u osób, które stosowały przemoc w rodzinie.

²² *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn Część I – Raport z badań ogólnopolskich*. Wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, listopad 2010 r. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej jednocześnie zleciło TNS OBOP opracowanie badań pt. *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn Część II – Raport z badania profesjonalistów*. Oba badania są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.

²³ *Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: przemoc w rodzinie z perspektywy dorosłej populacji Polski. Raport z badania zrealizowanego dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*, Millward Brown SMG/KRC, listopad 2011 r. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej jednocześnie zleciło Millward Brown SMG/KRC opracowanie badań pt. *Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie – badanie pilotażowe w jednostkach penitencjarnych; Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: badanie uczestników programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych; Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie*; Badania te, wraz z dokumentem pt. *Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: komentarz do wyników badań* są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.

Wiedzę o istnieniu w ich najbliższym otoczeniu rodzin, w których stosowana jest przemoc psychiczna, deklaruje 43% dorosłych badanych. Natomiast w grupie osób, które stosowały przemoc w rodzinie, wiedzę taką posiada 59% osób stosujących przemoc fizyczną oraz 57% osób stosujących przemoc psychiczną.

W polskim społeczeństwie dominuje opinia, że na przestrzeni ostatnich 5 lat obserwuje się częstsze występowanie zjawiska przemocy fizycznej w rodzinach. Pogląd taki podziela 48% badanych. Podobnego zdania są osoby, które stosowały przemoc w rodzinie (45%).

38% badanych zna w swoim najbliższym otoczeniu co najmniej jedną rodzinę, w której występuje przemoc fizyczna. Wśród osób, które stosowały przemoc w rodzinie, odsetek ten jest znacznie wyższy i wynosi odpowiednio 55% osób, które stosowały przemoc fizyczną, i 49% osób, które stosowały przemoc psychiczną.

Co trzeci (32%) badany uważa, że w ciągu ostatnich 5 lat nasiliło się zjawisko przemocy seksualnej w rodzinach. Takiego samego zdania jest identyczny odsetek osób, które stosowały przemoc fizyczną w rodzinie.

W roku 2012 Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej ponownie zleciło pracowni badawczej MillwardBrown SMG/KRC badania, tym razem dotyczące diagnozy realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”²⁴.

Z badań tych, w zakresie ofiar przemocy w rodzinie wynika m.in. że w przypadku ponad połowy (62%) badanych zespołów interdyscyplinarnych były to wyłącznie kobiety, a w przypadku 1% – wyłącznie mężczyźni. W przypadku pozostałych (37%) badanych zespołów wskazano, że wśród osób dotkniętych przemocą w rodzinie, których sytuacją zajmowano się w zespole i grupach roboczych w omawianym okresie w ramach procedury „Niebieskie Karty”, były zarówno kobiety, jak i mężczyźni.

W przypadku zdecydowanej większości badanych zespołów interdyscyplinarnych wśród osób dotkniętych przemocą w rodzinie, których sytuacją się zajmowały się w ramach realizacji procedury „Niebieskie Karty” w 2012 roku, były najczęściej osoby w wieku od 31 do 50 lat (31-40 lat – 84% wskazań, 41-50 lat – 83% wskazań), a także, choć rzadziej, osoby w wieku od 19 do 30 lat (62% wskazań) i w wieku od 51 do 60 lat (64%). Rzadziej wskazywano osoby starsze:

²⁴ *Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/ grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”. Raport z badań zrealizowanych na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez Instytut Badawczy Millward Brown SMG/KRC, grudzień 2012 r. Badania te są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.*

w wieku ponad 61 lat, przy czym najwyższy odsetek dotyczył wśród nich osób w wieku od 61 do 70 lat (37%).

W przypadku dzieci i młodzieży najczęściej wskazywano osoby w wieku szkolnym: od 6 do 14 lat (46%) i od 15 do 18 lat (42%); rzadziej dzieci przedszkolne w wieku od 3 do 5 lat (19%) i najmłodsze do 2 roku życia (9%).

W 2013 roku Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zleciło przeprowadzenie badań Szkole Wyższej Psychologii Społecznej dotyczących ewaluacji lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie²⁵.

Badania wskazały, że wśród ogółu osób doświadczających przemocy w rodzinie, zgłaszających się do placówek i instytucji lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie zdecydowana większość to kobiety (96%). Dużą część osób doświadczających przemocy to osoby pozostające w związkach formalnych (prawie 50%) lub nieformalnych (14%). Znacznie mniejszą grupę stanowią osoby rozwiedzione (17%) i kawalerowie czy panny (15%). Większość z nich charakteryzuje się wykształceniem zawodowym (34%) lub średnim (31%), aż 32% to osoby bezrobotne, a 27% pracujące na etat, przy czym procent aktywnych zawodowo osób doświadczających przemocy jest nieco mniejszy (43%) niż procent osób nieaktywnych zawodowo (57%). Przemoc, której doświadczają osoby trwa przeciętnie 54 miesiące, co daje 4,5 roku.

W zakresie oceny częstości występowania różnych rodzajów przemocy to najczęściej doświadczana była przemoc psychiczna, a następnie ekonomiczna, fizyczna i seksualna. Podobny wzorzec występuje w przypadku ocen stopnia dotkliwości poszczególnych rodzajów przemocy: najbardziej dotkliwa, czy zagrożająca zdaniem respondentek jest przemoc psychiczna, następnie ekonomiczna, fizyczna i seksualna. Zdaniem badaczy, w przypadku przemocy seksualnej niska ocena może wynikać z tego, że obszar ten jest raczej tematem tabu w społeczeństwie, co może utrudniać rzetelny pomiar tego rodzaju przemocy. Utrudnieniem w ocenie częstości tego typu przemocy są także obiegowe opinie dotyczące tego, jakie zachowania są przemocą seksualną, a jakie nie.

Spore znaczenie dla ocen częstości przemocy ma sytuacja materialna osoby. Przemoc psychiczna występuje najczęściej wtedy, gdy sytuacja materialna osoby jest zła bądź przeciętna, a najrzadziej pojawia się wtedy przemoc seksualna.

Gdy sytuacja materialna jest dobra, przemoc psychiczna jest częstsza niż pozostałe rodzaje, ale nie ma różnic w ocenach częstości między przemocą fizyczną, seksualną i ekonomiczną, które zdaniem osób badanych mają mniejszą częstość.

Najczęściej występującymi formami przemocy fizycznej są popychanie i szarpanie, najrzadziej takie formy jak duszenie i użycie lub groźba użycia noża

²⁵ *Ewaluacja lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie – doświadczenia dotyczące sposobów pomagania i nasilenia stresu pourazowego (PTSD) z perspektywy osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Raport z badania*, SWPS, Warszawa 2013. Badania te są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.

lub broni palnej. Najczęstszymi formami przemocy psychicznej są poniżanie i krytykowanie oraz wyzwiska. Jeśli chodzi o przemoc seksualną to najczęściej występuje seksualne dotykanie wbrew woli, a następnie zmuszanie do stosunku seksualnego. Przemoc ekonomiczna przejawia się najczęściej w postaci niezaspokajania potrzeb finansowych rodziny, a nieco rzadziej jako nadmierna kontrola wydawanych pieniędzy.

Akceptacja przekonań społecznych dotyczących przyzwolenia na różne rodzaje zachowań przemocowych w rodzinie jest dosyć silnie powiązana ze wskazywanym przez osoby badane stosowaniem przemocy wobec dzieci. Oznacza to, że im bardziej ktoś akceptuje społeczne przekonania dotyczące stosowności karania dzieci tzw. „laniem”, klapsami czy policzkowaniem, tym częściej stosuje przemoc fizyczną i psychiczną wobec dziecka.

W przypadku osób pozostających w związkach małżeńskich w przypadku 94% respondentów to małżonek lub małżonka jest sprawcą przemocy. W związkach nieformalnych jest to nieco mniej – 82% sprawców to partnerzy. Co ważne, osoby rozwiedzione lub w separacji wskazują w 70% przypadków, że sprawcą jest małżonek mimo rozwodu lub separacji.

Na podstawie wyników analiz, badacze rysują portret charakterystyki sprawcy: mężczyzna, w wieku około 40 lat, o wykształceniu zawodowym (40%), pracujący na etat (30%) lub bezrobotny (24%), nadużywający alkoholu (76%).

Przemoc w rodzinie w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej

Jak wynika z poprzednich rozdziałów, uzyskanie wiarygodnych informacji na temat skali zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce jest niezwykle trudne. Dostępne dane statystyczne dotyczące w istocie działań poszczególnych służb w realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, obarczone są błędami, wynikającymi zarówno ze sposobów gromadzenia danych, jak i ze zjawiskiem „ciemnej liczby”. Dotychczasowe badania zaś przeprowadzane są różnymi metodami, a także na okoliczność różnych celów. Trudno jest je porównać i wychwycić tendencje dotyczące samego zjawiska, jego rozszerzania się bądź ograniczania. W 2014 roku planowane jest przeprowadzenie przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej badań porównawczych, których celem będzie sprawdzenie, czy zjawisko przemocy w rodzinie zwiększa się, czy też zmniejsza w czasie obowiązywania ustawy *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

Skoro zatem tak trudno jest uchwycić i zdiagnozować zjawisko w jednym kraju, tym bardziej skomplikowane jest porównanie zjawisk w kilku bądź kilkunastu krajach, mając w szczególności na uwadze różne regulacje prawne, uwarunkowania kulturowe czy społeczne.

Do tej pory nie przeprowadzono badań porównawczych, które dałyby odpowiedź na pytanie dotyczące skali zjawiska w poszczególnych krajach na świecie. Być może po wejściu w życie Konwencji Rady Europy z dnia 11 maja 2011 roku *w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* (CETS No. 201), uda się wypracować jednolity sposób gromadzenia i raportowania danych statystycznych, ewentualnie przeprowadzenie badań naukowych opartych o jednakową metodologię, wśród państw, które ją ratyfikują.

Wydaje się, że wobec braku innych dostępnych badań, warto jest zwrócić uwagę i wskazać na ostatnie i najświeższe badanie przeprowadzone przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA)²⁶, a opublikowane w marcu 2014 roku, w zakresie przemocy wobec kobiet. Badania te nie dotyczą co prawda bezpośrednio zjawiska przemocy w rodzinie, jednakże obejmują przemoc wobec kobiet ze strony osób najbliższych, w tym ze strony obecnego bądź byłego partnera (także krewnego lub innego członka rodziny – nie partnera), bez względu na fakt wspólnego zamieszkiwania. Nie zawierają jednak w sobie oceny przemocy międzypokoleniowej²⁷.

Badanie to zostało przeprowadzone w oparciu o rozmowy z 42.000 kobiet ze wszystkich 28 państw Unii Europejskiej, przy czym w każdym państwie członkowskim przeprowadzono średnio 1.500 rozmów (w Polsce – 2009 rozmów w 2004 roku), a respondentki zostały wybrane metodą doboru losowego. Wyniki badania są reprezentatywne dla doświadczeń i opinii kobiet w wieku od 18 do 74 lat żyjących w Unii Europejskiej. Pytania w ramach badania dotyczyły przemocy fizycznej, seksualnej i psychicznej, wiktymizacji w dzieciństwie, molestowania seksualnego i prześladowania, w tym także za pośrednictwem nowych środków przekazu, takich jak Internet. Kobiety zostały poproszone o podzielenie się swoimi osobistymi doświadczeniami związanymi z różnymi formami przemocy oraz o określenie, jak często doświadczały konkretnych rodzajów przemocy i jaki wpływ takie akty przemocy wywarły na ich życie. Zadawane pytania dotyczyły doświadczeń związanych z aktami przemocy od momentu ukończenia 15. roku życia i w okresie 12 miesięcy poprzedzających przeprowadzenie rozmowy. W ramach badania zgromadzono również informacje na temat zgłaszania i niezgłaszania przypadków przemocy policji oraz

²⁶ Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej została utworzona dnia 1 marca 2007 roku na mocy Rozporządzenia Rady (WE) Nr 168/2007 z dnia 15 lutego 2007 roku *ustanawiającego Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej* (Dz.U. UE L 53/1). Agencja jest niezależnym organem, posiada osobowość prawną i jest następcą prawnym Europejskiego Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii. Siedzibą Agencji jest Wiedeń (art. 23 rozporządzenia). Celem Agencji jest dostarczanie pomocy i wiedzy fachowej w zakresie praw podstawowych odpowiednim instytucjom, organom, biurom i agencjom Wspólnoty oraz jej państw członkowskich przy wdrażaniu przez nie prawa wspólnotowego; wsparcie to służy pełnemu poszanowaniu praw podstawowych przez te instytucje i organy przy podejmowaniu przez nie środków lub określaniu kierunków działań w dziedzinach należących do ich kompetencji (art. 2 rozporządzenia).

²⁷ European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*, Luxemburg 2014, s. 19.

informacje na temat korzystania z pomocy innych służb powołanych w celu udzielania wsparcia ofiarom²⁸.

W tym miejscu należy podkreślić zastrzeżenie badaczy, o którym była już mowa wielokrotnie, dotyczące niedowartościowania skali zjawiska przemocy w statystykach policyjnych i sądowych. Przeprowadzone badania wskazują, że większość kobiet, które doświadczyły przemocy, nie zgłasza takich przypadków policji ani organizacjom wspierającym ofiary przestępstw. W rezultacie nie nawiązują one kontaktu z organami wymiaru sprawiedliwości ani z innymi służbami. Oficjalne dane gromadzone przez wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych obejmują zatem niewielką część przypadków stosowania przemocy, tj. wyłącznie te z nich, które zostały zgłoszone²⁹.

W zakresie przemocy fizycznej i seksualnej wyniki badań wskazują, że w przybliżeniu 13 milionów kobiet w Unii Europejskiej (dalej – UE) doświadczyło przemocy fizycznej w okresie ostatnich 12 miesięcy przed udzielonym wywiadem, co stanowi 7% wszystkich kobiet w UE pomiędzy 18 a 74 rokiem życia. Przemocy seksualnej w tym okresie czasu doznało w przybliżeniu 3,7 miliona kobiet w ww. wieku, co stanowi 2% wszystkich kobiet w UE. Jedna trzecia badanych kobiet (33%) doświadczyło przemocy fizycznej lub seksualnej po ukończeniu 15 roku życia. W skali UE odsetek ten odpowiada 62 milionom kobiet. Aż 22% kobiet doświadczyło przemocy fizycznej lub seksualnej ze strony partnera, co bezpośrednio odnosi się do szeroko pojętej przemocy w rodzinie, obejmującej byłych bądź obecnych partnerów³⁰. Jedna na 20 (5%) kobiet, które wzięły udział w badaniu, zostało zgwałconych³¹.

Wyniki badań dotyczących Polski na tle innych krajów europejskich w tym zakresie wypadają bardzo dobrze. W zakresie odsetka kobiet, które doświadczyły przemocy fizycznej i/lub seksualnej po ukończeniu 15 roku życia, Polska znalazła się wśród krajów z najmniejszymi wartościami odesetkowymi. Tym niemniej, po przełożeniu na liczby bezwzględne, z badań wynika, że w skali kraju ponad 2 miliony Polek doświadczyło przemocy fizycznej i/lub seksualnej ze strony partnera³².

Należy jednak mieć na uwadze spostrzeżenia badaczy, co do kilku podstawowych czynników które mogą wpływać na zróżnicowanie ww. obrazu statystycznego w różnych krajach.

²⁸ *Ibidem*, s. 16, 18.

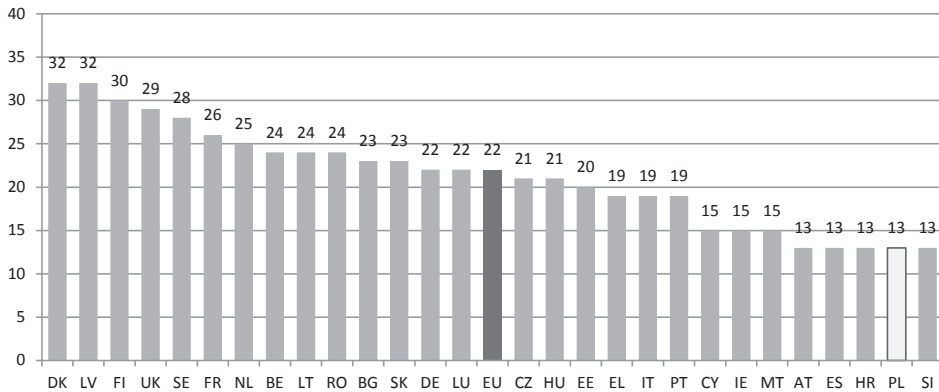
²⁹ *Ibidem*, s. 14.

³⁰ European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance*, Luxembourg 2014 s.15.

³¹ *Ibidem*, s. 20.

³² K. Wolska-Wrona, *Europejskie badania na temat przemocy wobec kobiet*, Niebieska Linia 2014, nr 2/91/2014, s. 2.

Wykres 8. Odsetek kobiet, które doświadczyły przemocy fizycznej i/lub seksualnej od byłego bądź obecnego partnera po ukończeniu 15 roku życia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Main..., op.cit., s. 28.*

Po pierwsze, badacze wskazują na zasadniczy czynnik w postaci tego, czy jest dopuszczalne bądź akceptowalne, aby ujawniać fakty dotyczące przemocy ze strony najbliższych i rozmawiać na ten temat z innymi osobami. Z dodatkowych badań Eurobarometr 2010 dotyczących przemocy wobec kobiet wynikało, że np. w Bułgarii jedynie 3% kobiet słyszało od swoich krewnych o przemocy ze strony najbliższych, zaś w Szwecji aż 32% kobiet dowiedziało się o przemocy stosowanych wobec ich członków rodziny. Podobnie 6% Bułgarek słyszało o przemocy w rodzinie wśród ich koleżanek w pracy, zaś w Szwecji aż 43% kobiet wiedziało o przemocy wobec ich koleżanek w pracy³³.

Następnie wskazano na fakt, że zwiększenie równości płci prowadzi do wyższych poziomów ujawniania informacji na temat przemocy wobec kobiet w poszczególnych państwach, na co wskazuje ranking poszczególnych członków Unii Europejskiej w indeksie równości płci Europejskiego Instytutu ds. Równości Kobiet i Mężczyzn³⁴: „EIGE’s gender equality index 2013”.

Badacze wskazali na korelację pomiędzy wysokim miejscem w rankingu EIGE a wysokim wartościowaniem na skali przemocy wobec kobiet w badaniu FRA. Wnioski prowadzą do konstatacji, że zwiększenie równości płci na poziomie państw członkowskich UE znajduje odzwierciedlenie w większej świadomości na temat przemocy wobec kobiet na różnych poziomach w społeczeństwie, w tym w mediach. Towarzyszą temu często ulepszone mechanizmy do wspierania i ułatwiania zgłaszania zdarzeń. Może to oznaczać, że więcej kobiet jest skłonnych

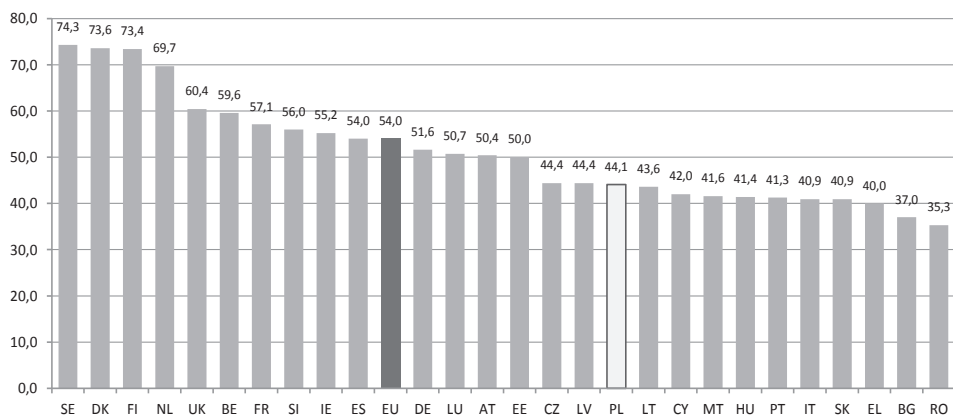
³³ European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Main..., op. cit., s. 25.*

³⁴ EIGE (European Institute for Gender Equality) jest agencją Unii Europejskiej, która wspiera UE i jej państwa członkowskie w ich wysiłkach na rzecz promowania równości płci, zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć oraz do podniesienia świadomości na temat kwestii równości płci.

do ujawnienia ich doświadczeń przemocy policji, a także w badaniach, a temat przemocy wobec kobiet staje się obecny w świadomości społecznej.

Polska w rankingu EIGE jest na dosyć niskim poziomie (17 miejsce), w porównaniu z innymi państwami UE, z wartością indeksu 44,1 – poniżej średniej w UE – 54,0. W rankingu tym porównano aktywność kobiet i mężczyzn na różnych polach życia społecznego, w tym np.: zajmowanych stanowisk w pracy, otrzymywanego wynagrodzenia, sytuacji finansowej, wiedzy, dostępu do edukacji, szkoleń, reprezentacji w ośrodkach sprawowania władzy politycznej i ekonomicznej, obszaru dostępu do opieki zdrowotnej, długości życia, spędzania wolnego czasu, opieki nad innymi, udziału w wolontariacie, etc.

Wykres 9. EIGE's Gender Equality Index

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: European Institute for Gender Equality, *Gender Equality Index – Country Profiles*, 2013, s. 9. Raport dostępny jest na stronie internetowej EIGE: <http://eige.europa.eu/content/gender-equality-index>. Symbole poszczególnych państw w wykresach: Belgia (BE), Bułgaria (BG), Czechy (CZ), Dania (DK), Niemcy (DE), Estonia (EE), Irlandia (IE), Grecja (EL), Hiszpania (ES), Francja (FR), Włochy (IT), Cypr (CY), Łotwa (LV), Litwa (LT), Luxemburg (LU), Węgry (HU), Malta (MT), Holandia (NL), Austria (AT), Polska (PL), Portugalia (PT), Rumunia (RO), Słowenia (SI), Słowacja (SK), Finlandia (FI), Szwecja (SE), Wielka Brytania (UK), 27 Państw Członków UE (EU). Chorwacja nie była objęta raportem

Kolejnym elementem mogącym mieć wpływ na wyniki statystyk może być według badaczy szczególne narażenie kobiet na czynniki ryzyka przemocy, zwłaszcza poza domem. Przykładami mogą być chociażby wiek (niższy wiek jest powiązany z wyższym ryzykiem wiktymizacyjnym) bądź zatrudnienie (kobiety pracujące w niektórych specyficznych zawodach mogą być bardziej narażone na molestowanie seksualne).

Pozostałymi czynnikami, według badaczy, są różnice w poziomach przestępczości w danych krajach, a także różnorodne wzorce w zakresie nadużywania alkoholu przez sprawców przemocy wobec kobiet³⁵.

³⁵ European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Main...*, *op. cit.*, s. 24-25.

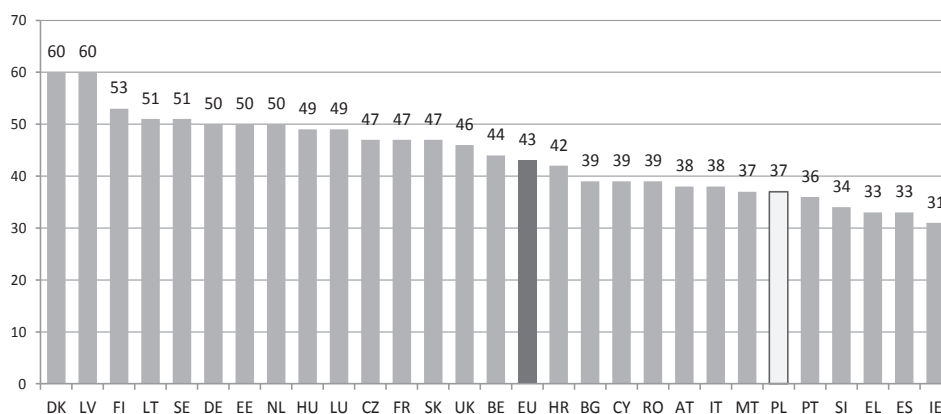
Pozostałe badania raportu wskazują na fakt, że jedna trzecia osób (33%) dotkniętych przemocą ze strony najbliższych (partnera byłego bądź obecnego) zawiadomiła o sytuacji policję bądź też inne służby lub organizacje. Jednakże jedynie 14% zdecydowało się zawiadomić wyłącznie policję³⁶. Ten wskaźnik należy mieć na uwadze, dokonując oceny skali przemocy w rodzinie, zwłaszcza posługując się policyjnymi danymi statystycznymi. Jedna czwarta z badanych nie zgłosiła faktu przemocy seksualnej na policję, z uwagi na wstyd lub zażenowanie.

Prawie jedna trzecia kobiet (32%) doświadczyła szczególnej psychologicznej formy obraźliwego zachowania ze strony obecnego lub byłego partnera, np. w postaci publicznego poniżenia, zakazu opuszczania domu lub zamknięcia w domu, zmuszania do oglądania materiałów pornograficznych bez uzyskania zgody oraz gróźb zastosowania przemocy wobec nich bądź innych osób będących pod ich opieką.

43% zaś doświadczyło szeroko rozumianej przemocy psychicznej (np. zakaz spotykania się z przyjaciółmi, odwiedzin u rodziny bądź znajomych), włączając w to także i inne formy przemocy jak przemoc ekonomiczna bądź np. szantaż.

Po przełożeniu wartości odsetkowych na liczby bezwzględne należy wskazać, że prawie 4,5 miliona Polek doświadczyło przemocy psychicznej ze strony obecnego partnera³⁷.

Wykres 10. Odsetek kobiet, które doświadczyły przemocy psychicznej w czasie trwania związku od byłego bądź obecnego partnera

Źródło: Opracowanie na podstawie: European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Main..., op. cit., s. 73-74.*

³⁶ European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Results..., op. cit., s. 22.*

³⁷ K. Wolska-Wrona, *Europejskie badania..., op. cit., s. 2.*

5% kobiet doświadczyło przemocy ekonomicznej ze strony obecnych, a 13% ze strony byłych partnerów, w postaci np. powstrzymywania ich od podejmowania ważnych rodzinnych decyzji finansowych, czy też zakaz podjęcia pracy poza domem³⁸.

67% kobiet nie zgłosiło najpoważniejszych przypadków przemocy ze strony partnera policji ani żadnej innej organizacji. Ten ostatni wynik badania ma zasadnicze znaczenie dla oszacowania skali zjawiska przemocy, w tym przemocy w rodzinie.

Podsumowanie

Jak już wskazano uprzednio, skala zjawiska przemocy w rodzinie jest niezwykle trudna do oszacowania. Pomiędzy dostępnymi w Polsce danymi statystycznymi dotyczącymi osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie gromadzonymi w 2013 roku przez Ministerstwo Sprawiedliwości w wysokości 19.883 (osoby pokrzywdzone przestępstwem znęcania się), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w wysokości nieco ponad 52.000, Prokuraturę Generalną wykazującą 75.852 pokrzywdzonych, Komendę Główną Policji – wskazującą na 87.000 pokrzywdzonych, a badaniami wskazującymi na to, że co trzeci Polak (36%) doświadczył kiedykolwiek i jakiegokolwiek przemocy ze strony najbliższych, jest duża rozpiętość.

Jednakże należy przy tym wziąć pod uwagę dodatkowe czynniki.

Po pierwsze, dane dotyczące liczby osób pokrzywdzonych przestępstwem znęcania się dotyczą wyłącznie stwierdzonych przez sąd przestępstw znęcania się nad osobą najbliższą, które z pewnością nie wypełniają innych zachowań, stanowiących przemoc w rodzinie. Chodzi tu np. o czyny, które wypełniają znamiona innych przestępstw, bądź też takie zachowania, które nie są przestępstwami, choć mogą stanowić przejaw przemocy w rodzinie, w rozumieniu definicji z art. 2 pkt 2 ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*. Powyższe dane dotyczące liczby pokrzywdzonych są jednakże najbardziej wiarygodne i rzetelne, albowiem zweryfikowane przez sąd, po przeprowadzeniu całego postępowania karnego. Z drugiej zaś strony, ukazują jedynie część skali zjawiska przemocy w rodzinie.

Po drugie, w celu ustalenia całościowej skali zjawiska, należy ustalić rzeczywistą liczbę osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, biorących udział w procedurze „Niebieskie Karty”. Moim zdaniem liczbę tę należy oceniać na ok. 72.000 osób. Wynika to stąd, że do liczby dorosłych pokrzywdzonych ujawnionych poprzez liczbę „Niebieskich Kart – C”, wypełnionych przez zespoły interdyscyplinarne lub grupy robocze w 2013 roku – 52.221 należy dodać liczbę

³⁸ European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: an EU-wide survey. Results...*, *op. cit.*, s. 23.

dzieci, ok. 19.000. Liczba ta wynika z danych policyjnych, wskazujących, że w 2013 roku było 19.254 pokrzywdzonych małoletnich.

Liczba pokrzywdzonych przemocą w rodzinie wskazywana przez Policję – ok. 87.000, jest z pewnością zawyżona, poprzez ponowne sporządzanie „Niebieskich Kart – A” w niektórych przypadkach. Wskazana liczba pokrzywdzonych wynika bowiem bezpośrednio z liczby 61.047 wypełnionych formularzy „Niebieska Karta – A” przez Policję. Wskazać trzeba, że są to wszystkie tego typu formularze, także te, sporządzane po raz kolejny, w trakcie wszczętej już procedury „Niebieskie Karty”, co zawyża liczby osób pokrzywdzonych. Z danych policyjnych wynika zatem, że liczba formularzy wszczynających procedurę (wypełnianych po raz pierwszy) wyniosła 50.934, co przy stosunkowym wyliczeniu ($61.047 \text{ formularzy} = 86.797 \text{ pokrzywdzonych}$, $50.934 \text{ formularzy} = x \text{ pokrzywdzonych}$) wskazuje na liczbę około 72.500 pokrzywdzonych. Liczba ta pokrywa się z wyliczoną przeze mnie uprzednio liczbą osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, uczestniczących w procedurze „Niebieskie Karty”, a także z danymi prokuratorskimi.

Warto bowiem wskazać, że liczba ok. 75.000 pokrzywdzonych występuje też w statystykach prokuratorskich, co nawet przy znacznym odsetku odmów wszczęcia postępowania i umorzeń postępowania, także może potwierdzać taką skalę osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie.

Można także zwrócić uwagę na fakt, że w 2013 roku na 73.119 wszczętych procedur „Niebieskie Karty”³⁹, zespoły interdyscyplinarne lub grupy robocze zakończyły procedurę w 12.123 przypadkach na skutek rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań (§ 18 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia), co stanowi 16,5%. Tym niemniej, zwykle w takich przypadkach nie dochodziło do sporządzenia formularzy „Niebieska Karta – C”, z uwagi na brak stwierdzonych rzeczywistych pokrzywdzonych. Okoliczność ta nie zatem bezpośrednio wpływa na ocenę liczby osób pokrzywdzonych.

Po trzecie, wynikający z badań z 2007 roku (jak już wspomniano, w 2014 roku mają zostać przeprowadzone badania porównawcze) odsetek 36% Polaków – osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, niewiele mówi o aktualnym stanie przemocy, z uwagi na fakt, że w badaniu tym nie zaznaczono czasu, w którym do przemocy doszło, a nadto zostało przeprowadzone 7 lat temu, gdy system przeciwdziałania przemocy w rodzinie dopiero się kształtował. Pytania zaś dotyczyły całego okresu wcześniejszego, przed badaniami (kiedykolwiek), a zatem nie były ograniczone np. do okresu 12 miesięcy przed badaniem, co już mogłoby stanowić punkt zaczepienia. Wspomnieć trzeba, że na dzień 31 grudnia 2013 roku liczba ludności Polski wynosiła 38.495.659 osób, z czego

³⁹ Ogólna liczba formularzy „Niebieska Karta – A” sporządzonych przez przedstawicieli poszczególnych podmiotów wszczynających procedurę w 2013 roku – dane z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej na użytek sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za 2013 rok.

18.629.535 to mężczyźni, a 19.866.124 to kobiety⁴⁰. Jeżeli przyjąć, że odsetek ów (36%) pozostaje aktualny także w 2013 roku, to w liczbach bezwzględnych wyniósłby zatem niemal 13.900.000 osób.

Wskazane w omówionym powyżej w badaniu Agencji Praw Podstawowych dane dotyczące 4,5 miliona (przemoc psychiczna) oraz 2 milionów (przemoc fizyczna i/lub seksualna) Polek, które doświadczyły przemocy ze strony osób najbliższych, także dotyczą okresu po ukończeniu przez badane respondentki 15 roku życia, a na dodatek badania przeprowadzono w 2004 roku, a zatem 10 lat temu.

Można zatem stwierdzić, że w chwili obecnej brak jest badań, umożliwiających uchwycenie odsetka Polaków, doznających przemocy w rodzinie w ostatnim czasie, aby móc dokonać, choć przybliżonego, porównania z twardymi danymi statystycznymi, gromadzonymi przez służby zajmujące się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Należy podkreślić, że wskazane ok. 72.000 osób pokrzywdzonych, wynikających z danych statystycznych dotyczących realizacji procedury „Niebieskie Karty” to zapewne minimum w opisie zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce. W chwili obecnej brak jest danych statystycznych, pozwalających określić jak znaczny jest to odsetek. W związku z dużą tzw. ciemną liczbą niezgłoszonych i niewykrytych przypadków, wynikającą nadal z trudności i niechęci pokrzywdzonych w zgłaszaniu tego typu zdarzeń w naszym kraju (wspominano o tym w raporcie Agencji Praw Podstawowych), rzeczywista liczba osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie jest z pewnością kilka razy większa.

Moim zdaniem, przy ostrożnym przyjęciu za aktualne w dniu dzisiejszym wyników badań Agencji Praw Podstawowych, wskazujących na fakt, że w Polsce w 2004 roku 28% badanych kobiet wskazało, że zgłosiło najpoważniejsze zdarzenie na Policję, a także i założenie, że znaczna większość wszczętych procedur „Niebieskie Karty” została dokonana w wyniku inicjatywy osób pokrzywdzonych, skalę przemocy w rodzinie w Polsce można bardzo ostrożnie szacować na 250.000-300.000 pokrzywdzonych ($70.000 = 28\% \text{ pokrzywdzonych}, x = 100\%$).

Przy tegorocznych badaniach prowadzonych z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, jeżeli pytania będą skonstruowane w sposób odpowiedni i będą dotyczyły m.in. określonego, ostatniego okresu (np. 12 miesięcy), będzie można bardziej precyzyjnie określić stan zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce.

Na koniec należy podkreślić, że w związku z uruchomieniem systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, który w pełni ruszył dopiero w 2011-2012 roku (po wprowadzeniu procedury „Niebieskie Karty”), a także wzrostem

⁴⁰ Główny Urząd Statystyczny, *Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2013 roku. Stan w dniu 31 grudnia 2013 roku*, Warszawa 2014, s. 11 (Tabl. 1. „Ludność według płci, ekonomicznych grup wieku i regionów w 2013 r.”).

świadomości społecznej oraz kompetencji służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, skala tego zjawiska społecznego zmniejsza się systematycznie. Dowodem na to mogą być zarówno dane statystyczne Policji, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, jak i dane dotyczące orzecznictwa sądów powszechnych, potwierdzające trend spadkowy w zakresie przestępstwa znęcania się nad osobami najbliższymi⁴¹.

Odwolując się do morskiej metafory można wywieść logiczny wniosek, że jeżeli sieć jest coraz większa (powołane zespoły interdyscyplinarne w każdej gminie), oczka w niej mniejsze (skuteczniejsza współpraca i zaangażowanie służb w diagnozowaniu i wykrywaniu przemocy w rodzinie), a połów coraz mniejszy (zmniejszający się trend odnotowanych i stwierdzonych przypadków przemocy w rodzinie), oznacza to, że akwen pustoszeje. W przypadku zjawiska przemocy w rodzinie to stan pożądany i oczekiwany przez wszystkich.

Nadto, wyraźnie widać w przedstawionych w niniejszym artykule badaniach, że znacznie zmniejszył się odsetek osób dopuszczających stosowanie przemocy wobec dzieci, a jednoznacznie potępiana jest społecznie przemoc wobec innych członków rodziny. W związku z funkcjonowaniem zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych, nawet w najmniejszych gminach w Polsce, zmienia się świadomość społeczna, a tym samym zanikają bariery do informowania służb o przemy. Oznacza to dobry prognostyk na przyszłość w zakresie zmniejszania zjawiska przemocy wobec najbliższych.

Należy mieć nadzieję, że przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 kwietnia 2014 roku nowy Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 przyczyni się do dalszego wyraźnego spadku skali przemocy w rodzinie, a jednocześnie usprawni system pomocy osobom, które zostały dotknięte tym zjawiskiem oraz zwiększy zakres oddziaływania na osoby stosujące przemoc wobec najbliższych⁴². Jest to ostatnia regulacja uzupełniająca budowę systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce, rozpoczętą jeszcze w 2005 roku.

W chwili obecnej w działaniu Państwa, należy się skupić na sprawnym funkcjonowaniu systemu, realizacji zadań poszczególnych służb i organów, a także ewentualnym wyeliminowaniu utrudnień organizacyjnych w pracy zespołów interdyscyplinarnych. Kierunek postępowania został wyznaczony i należy pozwolić zadziałać systemowi przeciwdziałania przemocy w rodzinie, co przyczyni się, nie mam co do tego wątpliwości, do zmniejszenia zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce.

⁴¹ Zob. *Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku* – dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/krajowy-program-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/>

⁴² Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 dostępny jest m.in. na ww. stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

DIAGNOSIS OF THE SCALE OF DOMESTIC VIOLENCE IN POLAND

Abstract

The article includes an attempt to diagnose the scale of domestic violence in Poland. At the beginning article indicates the difficulties associated with the actual assessment of the scale of domestic violence due to the reluctance of victims to disclose this type of events, treat this topic as a taboo, and the trouble with defining the concept of domestic violence. Article indicates and analyzes statistical data available regarding the operation of various services in dealing with domestic violence, including the police, social workers, the public prosecutor's office and the courts, pointing to the systematic reduction of the scale of domestic violence in Poland. Moreover article describes current research and opinion polls carried out in Poland and in Europe, evidence of reducing this phenomenon. Finally, the article try to assess the actual scale of the phenomenon, taking into account the statistical data available, as well as the results of tests carried out.